

leírt tanulmányaiban. Műveiben egy azóta eltűnt, radikálisan átalakult kelet-európai hagyományos paraszti társadalomról és kultúráról nyújtott körképet. Számtalan tanulmánya és kötete jelent meg a paraszti földművelésről, állattenyésztésről, az ember és a természet kapcsolatáról, a tájak és az emberek kapcsolatát megvalósító árucseréről, a népi kézművességről, a településszerkezetről és a lakáskultúráról.

Az erdélyi és a moldvai magyar parasztság tárgyi világát mindig az együttélő népekkel kialakult természetes kapcsolatrendszerben elemezte. Otthonosan mozgott a szomszédos román kultúra tárgyi, társadalmi univerzumában is. Például kiváló tanulmányt írt a Vâlcea megyei, Dorohoi környéki román parasztházról és lakásbelsőről, valamint egy Kolozs megyei román ácsfalú (Bedecs) kapcsolatrendszeréről.

Kutatásai eredményeit mindig a tárgyformáló és használó emberi társadalom függvényében értelmezte, s népművészeti elemzéseiben elsősorban a tárgyi univerzumok esztétikai vonatkozásait tárta fel.

Kitűnő terepkutató volt. Az általa bemutatott tanulmányaiban nem kívülről, hanem mindig a vizsgált emberi közösségek oldaláról közeledett témáihoz. Munkáit lényegre törő vonalas rajzokkal és fényképekkel illusztrálta. Még halála előtt szakkönyvtárát, fénykép- és rajzgyűjteményét, kéziratait az Erdélyi Múzeum Egyesületnek ígérte. Értékes hagyatékát a Kriza János Néprajzi Társaság kolozsvári székházában berendezett dokumentációs központban helyezték el, ahol minden jó szándékú egyetemista és kutató rendelkezésére áll.

Fontos tudományszervező tevékenységet fejtett ki, fiatalabb munkatársaival és barátaival együtt bejárta a Szilágyságot, a Kis-Küküllő-vidékét, Kászont és Moldvát. Kezdeményezője és egyik szervezője volt az említett tájegységekről készített monográfiáknak. Fontos feladatának tekintette a Népismereti Dolgozatok szerkesztését. Fiatal, szakképzetlen barátait sok-sok türelemmel biztatta munkára, gyűjtéseik továbbbírására és megjelentetésére.

Munkásságát Andrásfalvy Bertalan nagyon találóan jellemezte: *„Hiánypótló mű. Egy klasszikus, a görög-római kultúrához hasonlóan nagyszerű teljesítménynek, az európai paraszttársadalom immár szintén lassan teljes egészében múlttá váló világának tárgyairól ad körképet. E tárgyi világ képeinek ismerete nélkül aligha érthetjük meg a múltunkról szóló tudományos és szépirodalmi műveket, saját történelmünk és műveltségünk alapjait. Bár szigorúan egy meghatározott táj, Európa egy szegletének alkotásait látjuk itt, de ugyanúgy az egész európai térség népi kultúrájáról vall, mint például egy francia gótikus freskó vall egész Európa egy korszakának szellemiségéről.”*

Hosszú betegség után 76. életévében 1996. február 29-én hunyt el. Temetése március 5-én volt a Házsongárdban, ahol Benkő Samu, Tiberiu Graur és Faragó József búcsúztatta.

Pozsony Ferenc

Végtisztességtevő Gyülekezet!

A szülőfalu és a szülőház neve, *Sztána*, illetőleg *Varjúvár* erkölcsi töltetű fogalom-má vált az erdélyi magyar közéletben.

Az édesapától örökölt név csillagnév lett az erdélyi égbolton, mely annál fényesebben ragyog, mentől sötétebb az éjszaka.

Azt gondolhatnók, hogy ezek a körülmények megkönnyítették az idvezült lelkek társaságába költözött tudós-kutató barátunk pályájának az alakulását. Nem könnyítették meg! Ellenkezőleg: megnehezítették. Ő valami sajátossal akarta gyarapítani nevének jelentését. Kora ifjúságától tudatosan összpontosított sok energiát önön arcéle megrajzolásához, egyénisége megfaragásához, eredetiségre törekvő alkotókedve ébren tartásához.

A szülőház és az apa csak erkölcsi értékrendszere kialakításában volt irányítója, egyébként diákkorától járta a maga útját.

Az erkölcsi értékrendszer persze nagy dolog, mert körülírja mindazt, amit együttesen emberi tisztességnek nevezünk. Ebben a tekintetben a szülőház gazdagon tarisznyálta fel sokoldalú tehetséggel megáldott fiát.

A két református kollégium: a kolozsvári és a sepsiszentgyörgyi olykor kemény próbatételekkel tette éretté a pályaválasztásra. Tehetségét mérlegelve a népelet tanulmányozásában, a néprajztudományban fedezte fel azt az alkotási lehetőséget, ahol kamatoztathatja talentumait: a látvány megragadására vállalkozó rajzkészségét, a jelenségek megfigyeléséhez, számbavételéhez, rendszerezéséhez nélkülözhetetlen kitartást, és az új felismerések formába öntéséhez megkívántató nyelvi, stílári adottságokat.

Egy nagy nemzedék – Györffy István, Bátky Zsigmond, Viski Károly nemzedéke – nyomába szegődve vált hirdetőjévé, és sok eredeti forrás felkutatásával bizonyítójává annak a felismerésnek, hogy néprajzi örökségünk mint eleven erőtevényező időben és térben összekapcsolja az egyetemes magyarságot.

A néprajz mint viszonylag új tudomány könnyen fogadott be egymást váltó divatos elméleteket. Kós Károly nem vált rabjává sem divatos zavaknak, sem divatos módszereknek. De tisztelt minden, a világból bárhonnan érkező újító szándékot, és kipróbálta a sokat ígérő elméletek teherbíró-képességét.

A második otthona a múzeum volt. Ezt a szívéhez legközelebb álló művelődési intézményt azonban nem különböző értékű tárgyak raktározó helyiségének tekintette. Az ő szemében a múzeum a tárgyasult emberi tudás bemutató helye. Olyan iskola, ahol fiatalok és öregek a legkorszerűbb eszközök segítségével végigjárhatják nemük történelmi útját. A múlt megidézése azonban nem öncél. A Kós Károly megálmodta múzeumban a tárlók közötti utak, a szabadtéri sétányok a jövő felé vezetnek. A tárgyak mögött a látogatót a környezetét alakító, a természettel bölcs egyezséget kötő, a kéznek és az elmének szüntelenül munkát adó ember alakját láthatja. Azét az emberét, akinek arca gondoktól mélyen barázdált, de szemében tűz ég és nem felejtette el végleg a mosolygást.

Ilyen volt a Te arcod is, kedves Barátunk, akitől a régiektől örökölt szokás szerint most búcsúzunk. Ilyennek őrzik meg arcod földi mását azok a tanítványaid, akik akkor léptek be a Bolyai Tudományegyetem kapuján, amikor Te ott kezdő tanársegéd voltál.

Búcsúznak barátaid, akikkel együtt dolgoztál és akikkel közös gondokba merültél.

Búcsúznak szomszédaid, akikkel gyakran álltál sorba a mindennapi kenyérért. Búcsút vesz tőled az Erdélyi Múzeum Egyesület, melynek Néprajzi Tárát Te őrizted hűséggel.

Búcsúzik Tőled az az egyre apadó közösség, mely egykori Kodály-hangversenyeken, egy-egy kiállítás megnyitóján találkozott Veled, s melyet életműveddel arra tanítottál, hogy értékelje a hasznosat és a szépet; tanulja meg népétől, hogy ezek között miképpen teremthet összhangot.

Búcsúzunk és izenjük az örökkévalóságba: a fiak úgy lettek folytatói apáik munkájának, hogy az ők lába nyomát sem temetheti be a hó. Legfeljebb tavaszig. Álmodj szép, virágos tavaszt!

Dr. Benkő Samu,
az EME elnöke

Búcsú dr. Kós Károlytól

Kedves Kós Család! Mélyen tisztelt gyászoló gyülekezet! A Magyar Néprajzi Társaság és a Kriza János Néprajzi Társaság nevében, egyszerűbben szólva a magyar néprajzosok, különösen a jóbarátok és pályatársak, a munkatársak és tanítványok nevében néhány egyszerű szóval szeretnék elbúcsúzni dr. Kós Károlytól, legkiválóbb romániai magyar etnográfusunktól.

Ez a néhány szó nem terjedhet ki Kós Károly monumentális életművének még csak vázlatos bemutatására sem, hiszen ehhez valóságos akadémiai emlékezés kellene; annál is inkább, mert ez az életmű az oktatói, múzeumalapítói-fejlesztői, tudományszervezői, gyűjtési, feldolgozási és publikálási munkának egy olyan szövetségese egymásba fonódó, de épp ezáltal és ennek ellenére olyan sokoldalú és gazdag egységben jelentkező szintézis, amelyet nem könnyű iskolásan részletekre bontani, majd ismét összeállítani.

Ennek az adósságnak a törlesztéséhez már illetékesebben és szakavatottabban hozzákezdett a Kriza János Néprajzi Társaság, amidőn harmadik Évkönyvét Kós Károly Emlékkönyvként adta ki alig fél esztendővel ezelőtt. 1995. nyarán jelent meg ez az Évkönyv, Kós Károly születésének 75. és tudományos munkásságának 50. évfordulójára, de vajon ki gondolt akkor arra, hogy ezt a reprezentatív művet rövidesen az ünnepelt szellemi sírjeleként is számon tarthatjuk? Egyetlen beszédes adatként hadd idézzem ebből, hogy nevét hét önálló és négy társszerzővel írott kötet címlapján, továbbá mintegy háromszáz szaktanulmány és cikk alatt olvashatjuk. Ehhez hadd tegyem hozzá azt, amit mindenki tud, de senki sem hangsúlyozott kellőképpen: Ő volt az egyetlen néprajzosunk, aki nemcsak írta, hanem „írta és rajzolta” összes műveit, vagyis valósággal megkétszerezte azok számát és értékét, a néprajztudományi illusztráció oly sajátos és magas szintjén, amelynek kivánalmait *A néprajzi rajz* című tanulmányában fogalmazta meg. Egymaga helyett most már minden néprajzi munkát csak ketten tudnak tető alá hozni: egy szerző és egy rajzoló.

1944-ben doktorált a kolozsvári magyar tudományegyetemen néprajztudományból, s az 1940-es bécsi döntést követő években az akkori Magyarországon a különböző tudományos és művelődési intézmények számos munkalehetőséget kínáltak a fiatal szakembernek. Ezek a lehetőségek azonban a második világháború végén, a Párizsban újból megerősített trianoni békeszerződés után, újabb kisebbségi létünkben fokozatosan, majd rohamosan megfogyatkoztak. Csak szakmánkról szólva, az eluralkodó szocialista-kommunista rendszerben a magyar néprajzi közgyűjteményeket államosították és összevonták, az 1950. évi tanügyi reform pedig az egyetemi oktatásban országosan megszüntette a néprajz szakot. Így Kós Károly az olyan időlegesnek bizonyult feladatok után, mint az Erdélyi Múzeum Egyesület néprajzi tárának, valamint az Erdélyi Kárpát Egyesület fényképtárának kinevezett őre, úgyszintén az egyetem néprajzi tanszékének tanársegéde és a történelmi tan-